

نقش نظام عشایری در حکومتها و دفاع از امنیت ملی ایران عشایر ذخائر انقلابند (امام خمینی^(ره))

حسن بیک محمدی *

چکیده

از دیرباز کوچ نشینی یکی از شیوه‌های زندگی در ایران محسوب شده و جامعه عشایری یکی از جوامع کشور به حساب می‌آمده است. عشایر ایران متشکل از ایلات، طوایف، تیره‌ها، قبایل و ... هزاران سال است که براساس مبانی اکولوژیکی با ساده‌ترین روابط اجتماعی و شیوه اقتصادی همواره با اصالت‌های فرهنگی به زندگی در بیلاق و قشلاق تن در داده و در طول تاریخ پربار و پرماجرای ایران پیوسته از حدود و ثغور این کشور پاسداری و دفاع کرده است و در جدال بی‌امان با بیگانگان و دشمنان داخلی و خارجی در صحنه ملی حضور مؤثر داشته است.

این نوشته با استفاده از روش تاریخی کوشیده است تا ضمن بررسی دقیق‌تر ویژگیهای اجتماعی و فرهنگی عشایر ایران، با استناد به مدارک، شواهد و کتب تاریخی، نقش نظام عشایری را در حکومت‌های ایران، در مبارزه بی‌امان آنها با بیگانگان و استعمارگران و نقش سازنده آنها در جنگ

تحمیلی و عشق و علاقه آنان را به انقلاب اسلامی به رشته تحریر درآورد، در خاتمه در راستای استراتژی توسعه جامعه عشائری به عنوان «ذخائر انقلاب» راهبردهایی را ارائه نماید.

مقدمه

جامعه عشائری یکی از جوامع کشور ایران را تشکیل داده و معیشت آن بخشی از کل جریان زندگی در مملکت اسلامی ماست. در این نوع زندگی با توجه به شرایط محیطی و آمادگی دائمی برای مقابله با خطر و باعتماد به تربیت های رزمی و ماجراجویانه دائمی که وصف الحال عادی کوه نشینان است، روحیه جمعی حاکمیت دارد، لذا هر جا که جمعیت عشائری وجود داشته باشد بطور بالقوه و بالفعل قوای فعالی هم هست که مستعد حرکت های نظامی و سیاسی سریع باشد. (۸ ص ۶۴).

در طول تاریخ پربار و پرماجرای ایران، نقش جمعیت های عشائری در ایجاد نظام های حکومتی، در پاسداری و دفاع از حدود و ثغور کشور و جدال بی امان با بیگانگان و دشمنان داخلی و خارجی بر هیچکس پوشیده نیست. سهم عشایر در پیروزی انقلاب و نقش آنها در جنگ هشت ساله عراق علیه ایران را در قالب نیروهای بسیجی و در کنار نظامیان به صورت نیروهای جنگی نمی توان از نظر دور داشت. در سال های پس از جنگ نیز عشایر دلیر و سلحشور به عنوان «ذخائر انقلاب» ارزش های اصیل انسانی و اسلامی انقلاب را پاس می دارند.

ویژگی های اجتماعی - فرهنگی عشایر

جمعیت عشایر ایران در سال ۱۳۷۰ بالغ بر ۱۲۵۰۰۰۰ نفر بوده است که در قالب ۱۹۵۰۰۰ خانوار، ۹۶ ایل و ۵۴۷ طایفه دیده می شوند (۱۵ ص ۶۲۵). در حال حاضر اکثریت عشایر در نواحی حاشیه ای و مرزی ایران چون شرق، شمال غربی خراسان، شمال آذربایجان، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، ایلام، خوزستان و استان فارس پراکنده بوده و در شرایطی نه چندان مطلوب به سر می برند و چنانچه در

اوضاع اقتصادی و اجتماعی آنها تحولی صورت نگیرد، شرایط آنها از این هم بدتر خواهد شد. از نظر فرهنگی ایلات وارث کهنترین عناصر فرهنگ قومی ایرانند، به عبارت دیگر آنها در طول تاریخ فرهنگ و سنن کهن ایران را پاسداری کرده‌اند.

عشایر در نگهداری و حفظ الگوهای رفتار کهن و برخوردهای جمعی صادق‌ترین و استوارترین گروههای اجتماعی جامعه ما به شمار می‌آیند (۹ ص ۵۵۳). در فرهنگ عشایری، بی‌حجابی جایی ندارد و به عبارت دیگر در ادبیات عشایر ایران فرهنگ برهنگی یا برهنگی فرهنگی یافت نمی‌شود. لباسهای محلی همیشه مسئولیتی بیشتر از رفع گرما و دفع سرما به عهده داشته‌است و گذشته از زیبایی، تناسب و آراستگی، وظیفه حفظ و پوشش خاص ارزشهای انسانی نیز مورد توجه بوده‌است (۸ ص ۲۱۶).

در فرهنگ عشایری پیران و ریش سفیدان از منزلت والایی برخوردارند و در دلاوری و شجاعت جایگاه خاصی دارند، در میان عشایر اشاعه داستانهای حماسی و نقل دلاوریهای قهرمانان ملی و رهبران دینی در مجامع مختلف مذهبی و ملی مجاز و امری معمولی است. فرد عشایری به خاطر زندگی ایلی و برخورد همیشگی با خطرات کوه و صحرا، سرما و گرما و باد و باران، انسانی وارسته، دلاور، مقاوم، صبور و خستگی‌ناپذیر است.

این فرزندان کوهسار به خاطر ویژگیهای اخلاقی - اجتماعی در طول تاریخ زندگی خود در برابر محبت ثابت قدم، در مقابل دشمنان هراس‌انگیز و برای دوستان و مهتران یار و پناهند.

نظام اجتماعی و سیاسی ایلات

از دیر زمان کوچ‌نشینان ایران از نظر قشربندی به گروههای نابرابر تقسیم می‌شدند. این گروهها در عین حال که از حقوق یکسان برخوردار نبودند، ولی در رابطه با یکدیگر سازمان یافته بودند، این سامان دهی، نظم و ترتیب و رعایت سلسله مراتب حتی در میان اقشار ضعیف و ظاهراً بدون سازمان نیز در قالب احترام به افراد

ریش سفید، کدخدا و غیره دیده می‌شد. لذا مسئله رهبری در ایل، انضباط پذیری و اطاعت از خوانین یکی از رازهای مهم دوام و بقای کوچ‌نشینان و قدرت سیاسی آنها را تشکیل می‌داده‌است، در ایلات سازمان یافته و پیشرفته که از طوایف و تیره‌های مختلف تشکیل شده‌اند، اقشار مختلف از جمله قشر حاکم (ایلخان، خوانین و کلانتران) با قشر پیرو (کدخدا، عامه عشایر و گروه‌های وابسته) از یکدیگر متمایز بوده و نظام سیاسی که اغلب براساس روابط خویشاوندی شکل گرفته، بهتر دیده می‌شود. نظام سیاسی ایلات چه در جوامع سنتی و چه در جوامع مدرن دارای دو هدف اصلی است که عبارتند از: ۱- برقراری نظم در داخل جامعه ۲- دفاع از تمامیت ارضی و حقوق افراد در مقابل بیگانگان. لذا همین سلسله مراتب ایلی، مدیریت و نظام و تشکیلات سیاسی است که ایلات و عشایر را در طول تاریخ در مقابل دشمنان مشترک و دسته‌جمعی متحد کرده‌است (۱ ص ۶۳ - ۱۷۷) به همین علت داشتن روحیه رزمندگی از مهمترین ویژگیهای اجتماعی - اخلاقی عشایر است، لذا می‌توان گفت عشایر ایران از دیر زمان به خاطر مبارزه دایمی با مخاطرات طبیعی و انسانی و انضباط پذیری ایلیاتی، مردمانی ستیزه‌گر و جنگجو بوده و به سبب داشتن روحیه وطن پرستی، شهامت و غیرت چه در غالب نیروهای سپاهی - لشگری و چه به صورت عشایر کوچرو مشهور بوده و پیوسته از مرزهای سیاسی کشور حفاظت کرده‌اند و در واقع به علت همین ظرفیت بارز جنگجویی، دلاوری، دشمن‌شکنی و طبیعت تسلیم نشدنی آنها بوده‌است که همیشه عزم لشکرکشان بزرگ غیر ایرانی برای تسخیر مواضع بلند و غالباً دور از دسترس آنها سست شده و یورشهای آنها با شکست و ناکامی روبرو شده‌است (۸ ص ۵۹).

نقش عشایر در حکومت‌های ایران

فلات ایران واقع در جنوب غربی آسیا به خاطر برخورداری از توپوگرافی متنوع از جمله سلسله کوه‌های زاگرس در غرب و جنوب غربی، ارتفاعات جوان و بلند البرز در شمال، جبال عظیم قفقاز در شمال غربی، دشتهای مرکزی، شرقی و سرزمینهای پست

جنوبی و در نتیجه تنوع اقلیمی، از قدیمترین زمان برای شکل گیری انواع زندگی از جمله معیشت دامداری و زندگی کوچ نشینی بستر مناسبی را به وجود آورده است. اقوام آریایی ابتدا در محدوده دریاچه آرال به صورت عشیره‌ای و قبیله‌ای زندگی می‌کردند. این اقوام نخستین دامداران و عشایر مهاجری بودند که در هزاره دوم قبل از میلاد به دلایل تغییرات اقلیمی به فلات ایران سرازیر شده و تحت تأثیر عوامل محیطی و جغرافیایی از جمله وجود ارتفاعات بلند (مناطق بیلاقی و سردسیر)، جلگه‌ها و نواحی پست (قشلاق و گرمسیری) و آب و هوای خشک به زندگی دامداری و نظام عشایری خود ادامه داده‌اند (۱۱ ص ۲۲).

قدرتهای محلی اولین کانون‌های حکومتی آریایی‌ها در فلات ایران اغلب منشاء عشایری داشته است (۱۹ ص ۱۵۵). آنان به صورت عشیره‌ای و قبیله‌ای (زنتو) زندگی می‌کردند و هر قبیله از چند تیره تشکیل شده بود (۱۰ ص ۱۱۶). گروههایی از قبایل آریایی که در شمال غربی فلات می‌زیستند در مقابل تجاوزات اقوام بین‌النهرین دور هم گرد آمده و اولین حکومت رسمی این کشور را به نام ماد تشکیل دادند.

در کتب تاریخی آمده است که هخامنشیان در ابتدا ده‌الی دوازده طایفه کوچ‌نشین و نیمه بدوی بودند که به رهبری هخامنش اولین حکومت محلی را به وجود آوردند (۴ ص ۸۳). همچنین عشایر پارسی که خاندان ارشک سرکردگی آنان را به عهده داشت، تیره‌هایی چند از طوایف جنگجو، بیابانگرد و آریایی بودند که مرزهای شمال شرقی کشور را حراست می‌نمودند.

براساس روایتهای مختلف ساکنان کوههای بختیاری و کهکیلویه در مقابل حمله اسکندر دلیرانه جنگیدند، در کتب تاریخی همچنین آمده است که اردشیر بابکان زیر چادرهای مویین زندگی می‌کرد و لشکریان او اکثراً عشایر بودند.

در اواخر دوره ساسانی عشایر کوهستان اهل ایذج (ایذه کنونی) در مقابل سپاه ابوموسی به فرماندهی عبدا. بن عامر جنگیدند و ابوموسی اشعری والی بصره را به

ستوه آوردند (ص ۴۹).

هر چند حکومت‌های ایرانی که بعد از اسلام به قدرت رسیدند همگی از عشایر نبودند، ولی همیشه از این جماعت به عنوان بازوی حکومتی خویش استفاده می‌کردند.

در دوره اسلامی و در قرنهای سوم و چهارم هجری گروههایی از ترکان آسیای مرکزی وارد جامعه ایرانی شدند. این اقوام بعدها توانستند اولین حکومت ترک با قدرت قبیله‌ای را به نام سلجوقیان به راه اندازند.

بعد از قدرت عشائری سلاجقه با آغاز حمله مغول زندگی کوچ نشینی در ایران رواج بیشتری یافت. بعد از مغول عشایر ترکمن و تاتار بازوی نظامی تیمور را تشکیل داده بودند و بعد از او اقوام قرقویونلو و آق‌قویونلو به قدرت رسیدند، سپس نوبت به طوایف قزلباش رسید که در خدمت بزرگان صفوی در آذربایجان قدرتی به دست آوردند.

در عصر صفویه عشایر قزلباش اساس قشون این نظام را تشکیل می‌دادند و در زمان شاه سلطان حسین عشایر بختیاری و لرستان به دلیل نزدیکی به پایتخت از مقام والایی برخوردار بودند (ص ۱۶ ص ۱۵).

در دوره‌های افشاریه و زندیه نیز اغلب لشکریان و سپاهیان همان عشایر و قبایل افشار و ایلات لر بودند و در جنگ علیه دشمنان و تأمین امنیت نواحی مرزی نقش زیادی داشتند. لذا می‌توان گفت که عشایر ایران به خاطر موقعیت جغرافیایی، نوع معیشت، نظام سیاسی و برخورد همیشگی آنها با طبیعت خشن، مردمانی دلیر، شجاع، جنگجو و بی‌باکی‌اند که از دیر باز در مقابل دشمنان جنگیده و از مرزهای کشور پاسداری نموده‌اند.

در طول تاریخ پربار ایران و به ویژه در جنگهای متعددی که اغلب بر این کشور و ملت شریف و نجیب آن تحمیل شده‌است، همیشه سنگینی بار بر دوش عشایر یا کوه‌نشینان فلات گذارده شده‌است. بنا بر گفته دکتر شعبانی، رؤسای ایلات نه تنها در اداره و کنترل حکومت‌های محلی ایران نقش داشته‌اند، بلکه بخش عمده‌ای از حکمرانی

کشور را به خود اختصاص داده‌اند (۸ ص ۶۸). بطورکلی عشایر ایران در مقابل زورمندان، سلطه‌گران داخلی و قدرتهای بیگانه پیوسته مبارزه کرده‌اند، که در زیر به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود.

مبارزات عشایر با استعمارگران و دیکتاتورهای داخلی

مبارزات این بخش از به یادماندنی‌ترین حماسه‌های عشایر به شمار می‌رود. عشایر کوچ نشین در طول تاریخ پاسدار مرزهای ایران بوده و در مقابل قدرتهای اجنبی ایستادگی کرده‌اند، برای نمونه در ایران باستان عشایر لر منطقه دهلران (عیلام) در مقابل سپاهیان آشور بنی پال در کبیرکوه، حدود یک سال مقاومت کردند تا عاقبت به علت بارش برف سنگین و سرمای شدید، سپاهیان آشور مجبور به عقب نشینی شدند (۱۶ ص ۲۶).

در طول دوره قاجار مردم بوشهر و عشایر این منطقه سه بار با تهاجم انگلستان به مرزهای جنوبی ایران مقابله کردند، در تمامی این موارد مردم غیور و صبور این سامان علی‌رغم مشکلات و موانع بسیار، باسرافرازی و سربلندی از میدان نبرد بیرون آمدند، لذا به جرأت می‌توان گفت که در روزگار ظلمانی قاجاریه، قیام‌های ضد اجنبی مردم بوشهر و عشایر تنگستان، دشتی، دشتستان، کازرون، شیراز و قشقایی چون چراغی فروزان در عرصه تاریخ و استقلال ایران نورافشانی می‌کند.

در زمانی که بوشهر به اشغال کامل قوای انگلیس درآمد بود و دولت ایران به علت ضعیف بودن از هرگونه اقدامی در این زمینه عاجز شده بود، قیام و مبارزات ستاره تنگستان «رئیسعلی دلواری» و شبیخون‌های پی‌درپی او و یارانش به پادگان انگلیسی بوشهر، خواب راحت را از چشم نیروهای اجنبی ربود، آوازه مبارزات او نه تنها در سواحل خلیج فارس بلکه در شیراز و تهران و سراسر ایران طنین افکن شد و شوروشعف فراوانی به وجود آورد (۳ ص ۱۷۳). بالاخره نقش قدرت سران بختیاری به عنوان یک اتحادیه، در اواسط قرن نوزدهم و صحنه سیاسی ایران بویژه در زمان استخراج نفت توسط انگلیسی‌ها برهیچکس پوشیده نیست.

در تاریخ ایران پادشاهان و حکام همیشه از نیروی قدرتمند عشایر برای سد کردن نفوذ دشمنان به داخل کشور نهایت استفاده را نموده و گاه به علت ترس از قدرت ایشان در پیروی از سیاست تعدیل سازی قدرت، گروههایی از آنها را جابجا کرده یا با آنان جنگیده اند، برای نمونه اساس سپاهیان صفویه را قزلباش ها تشکیل می دادند، آنان از عشایر شاهسون نیز در حفظ و حراست سرحدات شمال شرقی کشور استفاده می نمودند (۱۴ ص ۱۳).

در این دوره گروههایی از قبایل کرد به فرمان شاه عباس به منطقه خراسان کوچانده شدند تا از تاخت و تاز و مزاحمت های ترکمانان و ازبک ها به این سرزمین جلوگیری کنند (۷ ص ۲۲). شاه عباس همچنین تعداد زیادی از قاجارهای مقیم آذربایجان را در سده نوزدهم به گرگان فراخواند (۶ ص ۲۱۷). نادرشاه نیز هزاران خانوار از عشایر آذربایجان، عراق عجم، فارس، بختیاری و شش هزار خانوار از طوایف گرجی را به اقصی نقاط خراسان کوچ داد (۱۸ ص ۲۷۱).

قیام سران عشایر بختیاری از جمله سردار اسعد و مصمصام السلطنه و مشروطه خواهی آنان در مقابل دیکتاتوری های محمدعلیشاه (استبداد صغیر) و فتح اصفهان و تهران در دوران مشروطه، نمونه هایی از مبارزات عشایر در برابر زورگویان زمان است (۲ ص ۱۱).

مقابله و قیام سران بختیاری در مقابل رضاخان و کشته شدن تعداد زیادی از آنها، تخته قاپو شدن اجباری عشایر و خلع سلاح آنها نمونه های دیگری از مبارزات آنها را نشان می دهد (۲ ص ۳۱۷).

بالاخره مقاومت ایلات و عشایر لرستان در مقابل سیاست تخته قاپوی رضاخان و مبارزه سران قبایل بهاروند، قلاوند و بیرانوند در برابر طرح احداث راه آهن سراسری انگلیسی ها بر هیچ کس پوشیده نیست (۱ ص ۲۳۷). خلاصه آنکه روح سلحشوری و وطن پرستی عشایر در طول تاریخ زبانزد همگان بوده و تاریخ سیاسی کشور لبریز از ثبت این وقایع افتخارآمیز است.

نقش عشایر در انقلاب اسلامی

یکی از آرمانهای همیشه زنده عشایر در تاریخ معاصر ایران، ایستادگی و مقاومت و بروز شهامت در مقابل مظالم زور و ظلم و ستم بوده است. تاریخ پر از افتخار و مبارزه عشایر با حکام زورگو و رشادت و شهامت فرزندان برومند و شجاع آنان در برابر تعدیات و زورگوییهای زمامداران عصر پهلوی و رویارویی با حملات تجاوزکارانه رژیم بعثی صدام به میهن اسلامی، گواه صادقی بر این مدعاست.

تعداد بی شمار شیرسنگیهای قدبرافراشته در مزارگاههای عشایر بختیاری، که سمبل شهامت، دلاوری، غیرت و مردانگی فرزندان رشید آنهاست، تأیید زنده دیگری بر این «طلب است و لذا امام امت (ره) با شناخت عمیق از این واقعیت است که عشایر را «ذخائر انقلاب» نامیدند (۱۳ ص ۱۲).

از اولین روزهای جنگ تحمیلی تا آخرین لحظات دفاع مقدس، عشایر شجاع ایران در کنار سایر برادران نظامی و سپاهی دلیرانه جنگیده و شهدای بی شماری را به قرآن و انقلاب اسلامی تقدیم داشته اند که هر چند شرح تفصیلی آنها در این مختصر نمی گنجد ولی بنا بر ضرورت به نمونه ای از آنها اشاره خواهد شد. مقاومت دلیرانه عشایر غیور ایلام در طول جنگ تحمیلی فراموش ناشدنی است. این دلیر مردان در عملیات "مرصاد" و "والفجر" سربلندی بی مانندی را برای ایران اسلامی به یادگار آوردند. همچنین نقش عشایر ملک شاهی و شوهانی در ارتفاعات پشمین و ایلات خزل و ارکوازی در ارتفاعات میمک و تمامی ارتفاعات سربه فلک کشیده ایلام، هرگز فراموش نخواهد شد و فداکاری و ایثارگری آن برادر عشایری که تفنگ کهنه اش را - که سالها از ترس جلادان شاه به دل خاک سپرده بود - بردست گرفته و برای دفاع از دین و میهنش نان خشکی را که غذای روزانه اش را شامل می شد در میان شالش پیچیده و آب خوردنش را در مشکی ریخته و بدون هیچ چشم داشتی می جنگید، از یاد نخواهد رفت (۱۲ ص ۱۸۴).

کمکهای نقدی و جنسی عشایر نقاط مختلف ایران به جبهه های حق علیه باطل گواه دیگری بر حمایت آنان از انقلاب اسلامی و نقش آنها در دفاع مقدس است

(جدول ۱).

جدول شماره ۱ - نمونه‌ای از کمکهای نقدی و جنسی عشایر به جبهه‌های جنگ

منطقه عشائری	نقدی و جنسی
پارس آباد مغان	۲۵۰۰ رأس گوسفند
لرستان	۱۰۰۰ رأس گوسفند و ۶۰۰۰۰۰۰ هزار ریال
فارس	۲۰۰۰ رأس گوسفند و ۲ دستگاه خودرو
لالی خوزستان	۲۰۰ رأس گوسفند و مقادیری لباس و خواربار
خراسان	۱۵۱۶ رأس گوسفند، ۱۰ نفر شتر، ۱۰ تن آرد و یک دستگاه تویوتا لنکروز

منبع: فصلنامه عشائری "ذخایر انقلاب"، شماره ۳، سال ۱۳۷۳، ص ۱۹۱

امروزه اگر چه تعداد عشایر نسبت به گذشته کمتر شده است ولی از روحیه سلحشوری، دلاوری و اعتقاد آنها نسبت به اسلام چیزی کاسته نشده و بر همگان روشن شده است که عشایر در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع در مقابل دشمن بعثی نقش عمده‌ای داشته و در پاسداری از ارزشهای اصیل اسلامی و اطاعت از رهبری تکیه‌گاه مطمئنی برای ایران اسلامی در مقابل دشمنان بوده و مصداق واقعی «پشتوانه‌های مملکت و ذخائر انقلاب» اند.

امروز بخشی از نیروهای بسیجی کشور را عشایر تشکیل می‌دهند و تعداد بی‌شماری از پایگاههای مقاومت بسیج در مناطق عشایرنشین توسط آنان اداره می‌شود.

ضرورت توجه بیشتر به عشایر به عنوان ذخائر انقلاب:

با توجه به اینکه عشایر، از نظر تاریخی و شرایط جغرافیایی اغلب در مناطق کوهستانی و مرزی زندگی کرده و بومی منطقه‌اند و از جغرافیای محلی و منطقه‌ای و بویژه گذرگاهها اطلاع کافی دارند و با عنایت به اینکه فرد عشایری پرتاقت و با استقامت بوده ضمن داشتن روحیه، انضباط پذیری در اثر مبارزه دایمی با خطرات

طبیعی، انسانی جنگجو و ستیزه گر است، در دفاع از امنیت کشور اسلامی توانها و پتانسیلهای باارزشی را نشان می دهد که با برنامه ریزی صحیح می توان از این امکانات در صورت نیاز به نحو احسن استفاده کرد.

در اینجا نگارنده جهت استفاده بهینه از نیروهای عشایری و در راستای دفاع از امنیت ملی، توجه مسؤولین امر را به نکات ذیل معطوف می دارد.

- مطالعه زندگی گذشته، بررسی شرایط فعلی و درک دقیق شرایط اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی عشایر، قبل از هرگونه برنامه ریزی در جهت بسیج نیروهای عشایری از الویت خاصی برخوردار است.

- عشایر سلحشور ایران علاوه بر نقش سازنده خود در دفاع مقدس، در صحنه های سازندگی، افزایش تولیدات دامی و خودکفایی کشور و دفاع از امنیت ملی نقش مهمی دارند.

- نظام عشایری بخشی از کل جریان زندگی در کشور اسلامی ماست، لذا هرگونه تلاشی که در جهت بالا بردن سطح رفاه، بهداشت، آموزش و رفع مشکلات معیشتی این بخش انجام شود به نوعی در رشد و توسعه بخشهای دیگر جامعه مؤثر است.

- از آنجاییکه ما در نواحی مرزی کشورمان بویژه در نوارهای غربی و شمال دارای زمینها و اراضی حاصلخیزی هستیم که گاه تا عمق ۱۵ تا ۲۰ کیلومتری گسترده اند و در این قسمتها با کمبود آب نیز روبرو نیستیم و بخشی از منابع آبی این نواحی هم خارج می شود، لذا می توان با برنامه ریزی اراضی موات، بایر و رها شده این نواحی را به عشایر و مرزنشینان مرزی وا گذاشت و با ایجاد تعاونیهای تولید، علاوه بر تأمین مواد غذایی و کمک به تولید کشور در ایجاد اشتغال برای آنان و دیگر ساکنین منطقه و تأمین امنیت بیشتر این نواحی اقدام مؤثری انجام داد. بدیهی است در این ارتباط همکاری بین وزارت جهاد سازندگی و وزارت کشاورزی در تمامی برنامه ریزهای توسعه در مناطق عشایری و مرزی ضروری است.

- تجهیز عشایر به اسلحه باید با مطالعه و با در نظر گرفتن تجربه و نتایج به دست آمده از طرحهای قبلی (تسلیح عشایر خراسان و سیستان و بلوچستان) صورت گیرد تا به

درگیریهای قومی و قبیله‌ای داخل عشایر دامن نزنند.

- انتخاب افراد دلسوز و شایسته بویژه معلمان بومی و بسیجی و علاقمند به انقلاب به منظور آموزشهای فرهنگی - پرورشی فرزندان عشایر، از اهمیت زیادی برخوردار است.

- برگزاری اردوهای فرهنگی - پرورشی و ورزشی و برقراری مسابقات تیراندازی، سوارکاری و دیگر مهارتهای عشائری با همکاری سازمان امور عشایر و بسیج عشائری، مبانی فرهنگی و آمادگیهای رزمی فرزندان و جوانان عشائری را افزایش خواهد داد.

- حفظ و حراست و نگهداری ایل راههای مناطق ایلیاتی از طریق واگذاری به عشایر منطقه زیر نظر سازمان امور عشایر بهتر انجام می‌شود.

با توجه به نظام اجتماعی عشائری و شیوه پدرسالاری و با عنایت به تابعیت محض عشایر از بزرگان و ریش سفیدان اقوام، شایان توجه است که بدانیم هرگونه برنامه‌ریزی جز از طریق همکاری و هماهنگی با بزرگان و سران عشایر موفق نخواهد بود.

- افزایش پایگاههای بسیج عشائری، رسیدگی به بنیه مالی و تقویت فرهنگ انقلابی و گسترش آموزشهای اسلامی - رزمی عشایر، در تحکیم روحیه رزمندگی آنها بسیار مؤثر است.

- عشایر ایران انسانهایی پاک، صادق و ساده‌ای هستند که با اراده قوی و چهره‌های مصمم پیوسته در دفاع از امنیت ملی و حراست از ارزشهای اسلامی آماده جانفشانی‌اند. لذا توجه به توسعه مناطق عشائری و رفع محرومیت‌های اقتصادی - فرهنگی و اجتماعی آنها، اساس و زیربنای هرگونه برنامه در جهت بسیج نیروهای عشائری است.

- شایان ذکر است که بدانیم هراقدامی که در جهت رفع مشکلات اقتصادی و تجهیز زیر ساختهای جامعه عشائری صورت گیرد، درجه اطمینان و علاقه آنان را به نظام جمهوری اسلامی افزایش خواهد داد.

- با اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی در مناطق عشائری باید

این باور و احساس را در بین آنها ایجاد کرد که در نظام اسلامی، دوران محرومیت‌های آنها به سرآمده است.

- شایسته است در مناطق عشایری بخشهایی از جنگلها، مراتع و اراضی به عشایر واگذار گردد تا ضمن احساس مالکیت، خود به حفظ این منابع همت گمارند.

- در جهت تحقق اهداف فوق همکاری و هماهنگی همه ارگانها و سازمانهای مرتبط با مسایل امنیتی و توسعه جوامع عشایری از جمله سپاه پاسداران، وزارتخانه‌های جهاد سازندگی، کشاورزی، راه و ... لازم و ضروریست.

نتیجه گیری

زندگی کوچ‌نشینان در ایران سابقه‌ای کهن دارد و جامعه عشایری یکی از جوامع این کشور است، کوچ‌نشینان ایران با توجه به شرایط محیط زندگی همیشه از آمادگی بدنی، تربیت‌های رزمی و روحیه سلحشوری برخوردار بوده و در طول تاریخ پرماجرایی این کشور، پیوسته از حدود و ثغور و ارزش‌های اخلاقی، فرهنگی و ملی ایران دفاع کرده‌اند.

این جماعت در تاریخ ایران به خاطر رزمندگی و ویژگیهای اخلاقی نه تنها در اداره و کنترل حکومت‌های محلی نقش داشته‌اند، بلکه بخش عمده‌ای از حکمرانی کشور را به خود اختصاص داده‌اند.

در ارتباط با قدرت نظامی - سیاسی جمعیت‌های عشایری و نقش آنها در مسایل سیاسی کشور، شایان توجه است که بدانیم، بیش از $\frac{2}{3}$ حکومت‌های ایرانی و نزدیک به هشتاد درصد از ادوار حکمرانی کشور در اختیار جماعات ایلاتی قرار داشته است.

تاریخ سیاسی کشورمان آشکارا حکایت از پایمردی و ایستادگی ایلات و طوایف عشایر در برابر تعدیات و تجاوزات قدرتهای بیگانه بوده است.

ایلات ایران از زمانهای قدیم غالباً در ارتش خدمت می‌کردند و تا دوران سلطنت ناصرالدین شاه قسمت مهمی از سواره نظام ارتش ایران را ایلات تشکیل می‌داد.

جامعه عشایری ایران از دیرباز وارث کهن‌ترین عنصر فرهنگ ایرانی - اسلامی

بوده، و در مقابل دشمنان پیوسته هراس انگیز و درکنار دوستان، یار و مددکار محسوب شده‌اند.

عشایر سلحشور ایران در مبارزه با استعمارگران خارجی از جمله نفوذ انگلیسی‌ها در بوشهر و زورگویی دیکتاتورهایی چون محمدعلیشاه و رضاخان ایستادگی کرده و در مقابل حملات رژیم بعث به خاک اسلامیمان پیوسته در صحنه حضور داشته‌اند و در طول جنگ تحمیلی علاوه بر ارسال کمکهای فراوان به جبهه‌ها همواره درکنار برادران ارتشی، سپاهی و بسیجی جنگیده و شهداء زیادی را به اسلام و انقلاب تقدیم داشته‌اند.

بدیهی است حفظ و نگهداری روحیه عشایری و استفاده بهینه از نیروی بالقوه آنها یک برنامه‌ریزی جامع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را در قالب «استراتژی توسعه عشایر» می‌طلبد تا در سایه آن جامعه عشایری به امکانات بهتر زندگی، افزایش تولیدات دامی، محصولات و مواد پروتئینی و استفاده بهتر از مراتع دست یابد و بهتر از گذشته بتواند نیازهای مملکت را در جهت تهیه محصولات دامی و گوشت قرمز تأمین نماید و به عنوان «ذخائر انقلاب» پشتوانه‌ای ارزشمند اسلام و انقلاب باشند.

انشاء..

منابع

- ۱- آهنجیده، اسفندیار: ایل بختیاری و مشروطیت، انتشارات ذره‌بین، اراک، ۱۳۷۴، ۴۱۵ صفحه
- ۲- امان‌الهی، اسکندر: کوچ نشینی در ایران، انتشارات آگاه، ۱۳۶۰، ۳۱۸ صفحه.
- ۳- خیراندیش، عبدالرسول: اهمیت قیام ضد استعماری مردم تنگستان، دشتی و دشتستان در حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران، «رئیسعلی دلواری»، مجموعه مقالات کنگره بزرگداشت هشتادمین سال شهادت رئیس علی دلواری بوشهر، ۱۳۷۳، ۳۹۴ صفحه.
- ۴- زرین کوب، عبدالحسین: تاریخ مردم ایران، جلد اول، چاپ دوم، تهران، امیرکبیر،

۱۳۶۷، ۶۰۵ صفحه

- ۵- زرین کوب، عبدالحسین: تاریخ مردم ایران بعد از اسلام، اداره کل نگارش آموزش و پرورش، تهران، ۹۱۹ صفحه.
- ۶- سهامی، سیروس، اوج و فرود کوچ نشینی در ایران، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، شماره ۲، سال ۱۳۵۳.
- ۷- شاهین فر، حسین: طوایف کرد زعفرانلو حافظ شریعت اسلام در مرزهای غربی و شرقی ایران، فصلنامه عشائری «ذخائر انقلاب» شماره ۱۷، زمستان ۱۳۷۰، ۱۷۱ صفحه.
- ۸- شعبانی، رضا، مبانی تاریخ اجتماعی ایران، تهران، انتشارات قومس، ۱۳۶۹، ۲۴۲ صفحه.
- ۹- صرافها، عبدالحسین: تداوم کوچ نشینی، مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، ۱۳۶۹، ۷۱۲ صفحه.
- ۱۰- طبیبی، حشمت ا... مبانی جامعه شناسی و مردم شناسی ایلات و عشایر، چاپ دوم، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ۴۱۴ صفحه.
- ۱۱- فاروقی، فواد: سرنوشت انسان در تاریخ ایران، مؤسسه مطبوعاتی عطایی، تهران، ۱۳۶۳، ۵۱۰ صفحه.
- ۱۲- فصلنامه عشائری «ذخائر انقلاب» سازمان امور عشائری، شماره ۳، سال ۱۳۷۰، ۲۳۸ صفحه.
- ۱۳- قنبری، علی، عشایر و بازسازی اقتصادی کشور، فصلنامه عشائری ذخائر انقلاب، سازمان امور عشائری، شماره ۷، سال ۱۳۶۸، ۲۳۷ صفحه.
- ۱۴- قنبری، علی، افتخار تاریخی عشایر، مبارزه در سه جبهه، فصلنامه عشائری ذخائر انقلاب، شماره ۳، سال ۱۳۶۷، ۲۳۸ صفحه.
- ۱۵- گرامی، یعقوب: سمینار استراتژی توسعه عشایر، مجموعه مقالات، سال ۱۳۷۰، ۷۱۲ صفحه.
- ۱۶- لاکهارت، لارنس: انقراض سلسله صفویه، ترجمه اسماعیل دولتشاهی، بنگاه

ترجمه و نشر، تهران سال ۱۳۴۴، ۶۸۷ صفحه.

۱۷ - لطفی، احمد: گوشه‌ای از مبارزات ایلات پشتکوه، دره شهر و دهلران ایلام، فصلنامه عشایری «ذخائر انقلاب» شماره ۱۸ بهار ۱۳۷۱، ۱۸۹ صفحه.

۱۸ - لمبتون، (ا.ک.س) مالک و زارع در ایران. ترجمه منوچهر امیری، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، سال ۱۳۳۹، ۸۳۶ صفحه.

۱۹ - ودیعی، کاظم: مقدمه‌ای بر جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، سال ۱۳۵۳، ۲۷۵ صفحه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی